

5. tétel

A pedagógiai kultúra kulcselemei a tanításban

(Aktivizálás, differenciálás, motiválás, a pedagógus humán erőforrásai, személyiségjellemzők, kommunikációs készség, tanári motívumok)

A tanítási-tanulási folyamatnak vannak fontos kulcselemei. Ezek például a tanuló aktívvá tétele, differenciálás, motiválás.

Aktivitás: A cselekvés tanulásban játszott szerepe nem más, mint a gondolkodás belsővé válásának előfeltétele. A cselekvés és a tanulás összefügg. A cselekvésre késztetést nevezzük aktivizálásnak. A tanulás eredményessége függ az iskola, tanulás, tantárgyak iránti pozitív vagy negatív attitűd kialakulásától is.

A tanulói aktivitásnak két lényeges eleme van:

- - a tanuló a pedagógus előírásainak megfelelően feladatokat old meg
- - a tanuló a tanulás tartalmával kapcsolatosan önállóan tud feladatokat megoldani, problémákat felvetni, azokra válaszolni.

Az aktivitásra nevelés következményeként, a tanulók mérhető teljesítménye általában növekszik, a tanulás fokozatosan élettevékenység lesz számukra, tehát nem korlátozódik a tanítási órákra, iskolára.

Mindez azonban csak akkor zajlik le, ha a tanuló tanulási motivációja, a tanulás tartalma iránti érdeklődése kialakult.

Differenciálás: A differenciálás az oktatás során a tanulók közötti különbségek figyelembevételét jelenti, mely lehet iskolarendszeri, iskolaszervezeti, tanításmetodikai is.

Az iskolarendszeri differenciálásra példa, ha homogén osztályok jönnek létre, pl. intelligencia szempontjából. A pedagógiai munka itt könnyebb, a mai osztályok többsége viszont heterogén összetételű.

Tanórai differenciáláson azt értjük, amikor a különbözően fejlett tanítványaink különböző nehézségű és tartalmú feladatokat kapnak. A tanulók differenciálása főként a tanulási eredmények, a tanulók képességei és érdeklődései alapján történnek. Ez a mód a beskatulyázás veszélyét hordozza, a diákok nem tudnak fejlődni, előrelépni.

Fontos tényező a tanulási idő a differenciáláskor, hisz tudjuk, hogy a gyengébb képességű diákok is képesek bizonyos feladatok megoldására, ha több időt kapnak.

E szervezési módon a következőket értjük: az előzetes (meglévő) tudásuk, aktivizálhatóságuk, egyéni munkavégzés terén való fejlettségük szempontjából hasonló tanulók azonos, egyénileg

feldolgozandó feladatot, s a tanulási folyamat során adódó nehézségeik leküzdéséhez segítséget kapnak.

Ez a szervezési mód az elsajátítás differenciált feltételeit biztosítja a tanulók számára. Lehetővé teszi, hogy minden tanuló mindenkori saját szintjéről továbblépve, egyéni elsajátítási folyamatban tudja egyre jobban megközelíteni az oktatási célokat, a követelményeket.

Fontos tudni, hogy ezzel a módszerrel ugyanahhoz a célhoz, követelményhez akarunk eljutni, csak különböző elsajátítási technikákkal, illetve egy tanítási órán párhuzamosan különböző célok, követelmények érdekében is folyhat munka.

A differenciálás feltételei:

- a feladatok tartalomhoz igazítása
- a tartalom fedje le a tanulók képességét
- a képességek figyelembevétele az optimális fejlesztésnél
- a feladatok nehézségi foka igazodjon a tanuló képességeihez
- az időfaktor rugalmas kezelése a tanulási folyamatban

A tevékenység optimális, ha a feladat és a rendelkezésükre álló készségek egyensúlyban vannak. Túl nagy kihívás esetén kételkedni kezdenek önmagukban, türelmetlenek lesznek. Ha viszont nem tudják kellően kamatoztatni képességeiket, készségeiket, unatkozni kezdenek.

Differenciált fejlesztés lehetőségei:

- - Csoportmunka azt jelenti, hogy az egyént olyan csoportba helyezük, amelyben számára a tanulás kedvező ösztönző társas körülményei biztosítottak.
- - Az osztály együttműködésre képes tanulói átmenetileg párokat képeznek és együttes, közös munkában oldanak meg valamely tanulmányi feladatot.
- - A részben vagy teljesen egyénre szabott tanulás lényege, hogy több tanuló kap azonos feladatot a tanulás folyamán, az elsajátítás menetében kialakul a tanuló egyéni tanulási módszere.

A differenciálással az a célunk, hogy elősegítsük az egyes gyermekek sikeres tanulását. Mivel minden gyermeknek mások és mások a tanulási szükségletei és a már meglévő tapasztalatai, ezért a gyermek tanulási folyamatát úgy segítjük elő, hogy azt az egyes gyermekek egyéni szükségleteihez igazítjuk.

Motiválás: A motiváció a figyelem, érdeklődés felkeltését, tanulásra készítetést jelenti. A pedagógus célja egyfajta pozitív hozzáállás kialakítása, elsajátítása, fenntartása a tanítási-tanulási folyamat során. Motiváción azoknak a különböző eredetű indítékoknak együttesét

értjük, melyek a tanulót a tanulásra ráveszik, és tanulási kedvet, elhatározást a tanulás végéig éberen tartják. Semmilyen életkorban nincs tanulás motiváció nélkül.

Mit motiváljunk? Erre több tényező is megemlíthető: Megismerési vágy fejlesztése; Kíváncsiság felébresztése; Érdeklődés felkeltése; Felfedezési vágy fejlesztése; Értelmezési vágy;

A tanulás és a motiváció szoros kapcsolatban áll egymással, kölcsönösen hat egymásra a viszonyulásuk. Pl.: aki motivált, az jól fog tanulni, és aki jól fog tanulni, az motivált lesz.

Pedagógiailag nézve négy szintet különböztetnek meg a motiváltságban:

1. Beépült tanulási motiváció: A tanuló lelkiismereti okokból, kötelességtudata miatt készül minden órára.
2. Belső motiváció: A tanuló személyiségjegyei, tanulási helyzet indokolja a motivációt. A diák érdeklődik, kíváncsi a tananyagra.
3. Külső motiváció: Egy külső célt igyekszik a tanuló elérni, ez indítja a tanulásra. Itt eszköz a tanulás, egy cél eléréséhez.
4. Presztízs motiváció: A külső és belső motiváció között helyezkedik el. A belső önérvényesítő tendenciák, és a külső versenyhelyzet motiválja a tanulót.

A tanulás motiválásának problémájáról nehéz beszélni, hisz a tanulási kedvet sok tényező befolyásolja. Ezek közé tartozik a tanulási feladat természete; maga a tananyag; a tanuló egyéni képességei; a tanulócsoport, az osztály légköre; és természetesen a pedagógus személyisége és hozzáállása.

A behaviorista nézőpont a megerősítés jelentőségére hívja fel a figyelmet, egyfajta viselkedésformálásnak látja a motivációt. A tanulókat azon keresztül lehet megmozgatni, ha jutalmat kínálunk nekik a feladat teljesítéséért. Lehet ez dicséret, jó jegy, vagy tárgyi jutalom. Ezek a motiváló eszközök nagyon fontosak, de veszélye az, hogy nem maga a tantárgy lesz a fontos, hanem csak eszköz lesz a diáknak, hogy célját elérje.

Az iskolai motiváltság egyik feltétele, hogy a diákban kialakuljon a teljesítmény igénye. Nagyon fontos az, amit a gyermek szüleitől, a családjától tapasztal.

A kognitív nézőpont szerint az motiválja a diákot, ha felismerései vannak. Fölismeri, hogy hézagos a tudása, és ezeket a hézagokat be szeretné tölteni. A felfedezettő oktatásra buzdít. Ez a gondolkodásmód a belső motivációt emeli ki.

Hogyan motiváljunk? Pár lehetőség: Problémák felvetésével; érdeklődéskeltő kérdések feltételével; az elvégzendő munka céljának tudatosításával; stb.

Mi használható motivációként? Nagy Sándor ide sorolja a tanári kommunikáció eszközeit (közlés, magyarázat, elbeszélés), a verbális módszereket, mint a beszélgetés, demonstráció,

önálló megfigyelések, önálló, egyéni tanulást, és a problémafelvető oktatást, mint módszert. A lényeg ugyanaz, belső szükségletet ébreszteni a tanulóban, ismeretszerzésre ösztönözni.

A motivációt az egész oktatás során érdemes figyelni. Folyamatosan, minden tanulási mozzanatnál, a motivációk egész sorának előállítására van szükség.

Ha a különféle motivációs elméleteket nézzük, akkor látható, hogy négy fontos eleme van a hatékony motiválásnak:

- a figyelem ébrentartása
- személyes relevancia, azaz személyes érdekelttség a tanulás tartalmához
- magabiztosság kialakítása
- elégedettség érzésének létrehozás

Ehhez segítséget nyújthat: aktivizálás; érthetőség; fokozatosság; rendszerezettség; szemléletesség; tartósság (mennyire épül be a megszerzett ismeret); differenciálás; visszacsatolás; megerősítés

Motivációk csoportosítása:

Intellektuális motivációk: Kérdésekben, tudni vágyásban, kíváncsiságban nyilvánul meg. Fontos, hogy szemléletes legyen az oktatás, új ismereteket kell tartalmazniuk, melyek nem magasabbak a tanulók fejlettségi fokánál. Az új, ismeretlen dolog is felkeltheti a diákok érdeklődését, esetleg egy döntést igénylő probléma is kiválthatja.

Érzelmi motiváció: A tárgyalt probléma gyakran kapcsolódhat a tanuló saját életéhez. A motivációt élénkíti, ha figyelünk a tanulók saját tapasztalati világára. Fontos, hogy a tanuló a témát fontosnak ítélje meg az élet szempontjából. Ha ő maga jelentősnek érzi, akkor jobban érdekelt, jobban oda fog figyelni. A tanulóknak különböző elvárásaik, kérdéseik és problémáik lehetnek, éppen ezért a tanítás során is egyediségre van szükségük- természetesen meghatározott keretek között.

Szociális motiváció: Ide tartoznak a teljesítménnyel kapcsolatos motivációk, az önmegvalósítási szándékok. Tanulással kapcsolatos értékelés általában pozitívan hat a tanulásra. A bátorítás, dicséret, pozitív viszonyulás elősegíti a motivációt, a büntetés nem. Döntő szerepe van még a tanulás légköre, érzelmi töltése is.

Motiválás jelentősége, és pedagógiai lehetőségei:

A gyenge tanulási motiváltságú tanulókat az oktatás adekvát módszerei és eszközei motiválják kellően. (külső, színes motivációs eljárások, gyűjtőmunka, csoport- és páros résztevékenységek)

A közepes tanulási motiváltságú tanulóknál igényesebb tevékenység megszervezése, több önálló gondolkodásra, következtetésre, alkalmazásra épülő feladat biztosítása.

A magas tanulási motiváltságú tanulók belsőleg vonzódnak az adott tantárgyhoz, érdeklődnek iránta, aktívan meg akarják ismerni. Tantárgyi kereten kívüli feladatok is adhatók.

Motiváló tényező lehet:

- • A pedagógus elszántsága, kitartása és elmélyült tájékozottsága a tananyagban
- • A tanár magas, de teljesíthető elvárásokat fogalmaz meg diákjaival szemben.
- • A tananyag felvezetése
- • A tananyag előzetes felvázolása
- • Értékek keresése a diákokban, az elvégzett feladataikban, megszólalásaikban
- • A tudás, mint érték megjelenítése
- • Kérdések (és felszólítások) megfogalmazása
- • Probléma felvetése – A tananyag elsajátítása egy megoldandó problémából kiindulva
- • Változatosság – Módszerekben, tevékenységi formákban, szóhasználatban
- • Jutalmazás (és büntetés)
- • Gyakori visszacsatolás, megerősítés
- • Tanulási célok megfogalmazása
- • Önálló ötletek kifejezésének lehetősége
- • A tanulói kérdések, kérések, javaslatok tényleges beépítése a tananyagba!
- • Érintetté tétel
- • Egyéni felelősség – A páros és csoportmunkában a tagok egymásra vannak utalva
- • Beszámolási, bemutatási kötelezettség
- • Verseny

A pedagógus hatékonysága:

A pedagógusnak kulcsszerepe van a tanítási-tanulási folyamatban. Éppen ezért fontos odafigyelni rá. Sokan vizsgálták a jó pedagógus jellemzőit: (pl.: Rogers: kongruens, empátikus, feltétel nélkül elfogadó), s arra a megállapításra jutottak, hogy a pedagógusnak vannak humán erőforrásai. Ezek: személyiségjellemzők, kommunikációs készség, tanári motívumok.

Fontos pedagógus tulajdonságok (elvárások vele szemben):

1. Kommunikációs készség: általában a kapcsolatteremtés, metakommunikációs képességei
2. Hatni akarás: nem elég ott lenni, akarjon változtatni
3. Szociabilitás: társas hatékonyságot jelent. Csoportban dolgozik, tud a csoportra hatni.
4. Non-direktív nevelési stílus: demokratikus, háttérből irányító
5. Érzelmileg legyen stabil: Nem lehet hangulatember. Legyen lendületes, de türelmes is.

A jó tanár rendelkezék az alábbi oktatói képességekkel: intelligencia, megosztott figyelem, szervezőkészség, jó szituációs emlékezet, dinamikus vezetési stílus, alaposág, igényesség, teherbírás, gyors és rugalmas viselkedésrepertoár.

A tanár viselkedése: Gyors és rugalmas viselkedésrepertoár: Általában a tanárok esetében vizsgálják a személyiségüket, attitűdjüket, tapasztalatukat, felkészültségüket, teljesítményüket. Ezek alapján mondják ki, hogy valaki jó vagy rossz tanár. Egyértelműen szoros összefüggés van a tanárok viselkedésmódja, és a tanulói teljesítmény között. Ez lehet előny és hátrány is a tanítás esetében.

Alapvető tanári viselkedésformák:

1. Világosság: Előadása, fogalomértelmezése, magyarázata világos, követhető a diákok által.
2. Változatosság: Az óraszervezése nem sablonos. Rugalmas, változatos módszerek az órán.
3. Feladatorientáltság: Mennyire fontos a pedagógusnak az, hogy a feladatot teljesítsék. Célorientált a pedagógus, az oktatást a célok köré szervezi.
4. A tanulási idő kihasználtsága: Ez azt jelenti, hogy mennyi időben történik tényleges feladatvégzés, amikor a tanulók valóban odafigyelnek, és nem azt, hogy egy-egy tanulási tevékenységre mennyi időt szán a pedagógus.
5. Az átlagnál több sikerélmény biztosítása: A siker befolyásolja a tanulókat, nő a teljesítményük.

A hatékony tanulást elősegítő tanári viselkedésmódok:

1. Tanulói ötletek hasznosítása
2. Struktúrálás- az óra rendszerbe szedése, hangsúlyozása a fontos dolgoknak, stb.
3. Kérdés - A jó kérdés, megfelelő időben sok segítséget ad az óra menetéhez
4. Elmélyedésre készítés- ebben kérdés-láncolatok adnak segítséget. Hosszú távon lehet eredményes.
5. Lelkesedés-személyes bevonódás a tanár részéről

A fenti tíz viselkedésforma a tanári motívumok elnevezést kapta.

Kommunikáció: A tanulás során a tanuló is hat a tanárra, és a tanár is hat a tanulóra. Ez a hatás a kommunikációval történik.

A kommunikáció során fontos, hogy ki közöl, mit, hogyan, milyen eszközökkel, mi célból.

A nyelvvel nem szabad összekeverni a kommunikációt, mivel a kommunikációnak vannak különféle fajtái (verbális, non-verbális, metakommunikáció), míg a nyelv a hangos beszédet jelenti.

A kommunikáció csatornáit:

A verbális kommunikáció: Úgy érzékeljük, hogy elsődleges kommunikációs eszközünk a nyelv, a szó. Ez a verbális kommunikáció.

Nem verbális kommunikáció: Azaz szavak nélkül vagy azokon túl, vagy azok mellett másképpen is kommunikálunk:

A nem verbális kommunikáció legfontosabb formái:

- - Mimikai - az arcom mozgása, fintora stb
- - Tekintet – pl. elfogadó vagy elutasító nézés
- - Vokális – pl. kiáltás, sóhaj, felemelt hang
- - Gesztusok (gesztikulálás)
- - Testtartás (ahogy állok, ülök)
- - Térközszabályozás (közelebb, távolabb lépek stb.)

A metakommunikáció: Minden tartalmi, un. „direkt” kommunikációt kíséri a „relációs” kommunikáció, amely nem szándékos, nem akaratlagos, de összefüggésben áll a tartalmi kommunikációval. A relációs kommunikáció jelentése mindig a tartalmi kommunikációra vonatkozik, azt minősíti: a kommunikációról kommunikál. Pl.: homlokráncolás, szemlesütés, égő cigaretta eloltása, ha a főnök merően ránéz, stb. A kommunikációról szóló közlés mindig magasabb elvontsági szintet jelent, ezért a tudományelméletben szokásos „meta” szótaggal különböztették meg.

A tanár számára fontos, hogy jó kommunikációs készsége legyen, hiszen meg kell értetnie magát a tanulókkal, ugyanakkor neki is meg kell értenie őket.

A kommunikáció szükségszerű. – Ha interakciós térben (közösségben, emberek között) vagyok, kénytelen vagyok kommunikálni. Ha nem teszek semmit, akkor is kommunikálok.

A kommunikációban egy folyamat jön létre. A kommunikációs folyamat két típusa: egyenrangú (szimmetrikus) vagy egyenlőtlen. – Az egyenlőtlen esetén az egyik fél befolyása, (ereje) nagyobb a kommunikációban.

A kommunikációban kölcsönösség uralkodik: Törvénye *a válaszkényszer*. Minden szabályozott interakcióban a két fél megnyilvánulása a másik megnyilvánulásának feltétele. Az egyik kommunikációjára a másik szükségszerűen válaszol. – Az én hangvételemre válaszol a másik.

A fiatal az őt körülvevő világban – közvetlenül vagy a médián keresztül – jellegzetes magatartásmintákkal találkozik. Kérdés, hogy a tanár szerepet játsszon-e, „tanárosan” viselkedjen-e vagy teljes egyéniségét adja-e? A „*tanáros*” viselkedés elrejti az embert, a tanár egy intézményt képvisel annak értékrendjével, és a tantárgyon keresztül tudományát is közvetít, továbbad. Az *egyéniiségét adó tanár* teljes személyiségével jelen van a tanításban,

sokszor magánélete is nyitott könyv a tanuló számára. Nem tekintélyt, hanem szeretetet, népszerűséget akar szerezni, ennek érdekében tökéletesen azonosul a tanulói korosztállyal (divatban, szóhasználatban, értékrendben). Az ideális tanártípus a kettő között van. Sosem felejt el, hogy mintát kínál (nem erőltet), de elfogadja a tanulói személyiséget, a formálódó, félig felnőtt, félig gyerek világát. Biztat, nyugodt, biztonságos légkört teremt, ahol természetes a tanulói közlés. Az iskolai kommunikáció tanár-diák, tanár-tanár, igazgató-tanár, diák-diák stb. között zajlik.